

УДК 378:811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-43>**Ольга ТОКАРЕВА,***orcid.org/0000-0001-9566-0017**кандидат педагогічних наук,**старший викладач кафедри англійської мови з підготовки морських фахівців**за скороченою програмою**Херсонської державної морської академії**(Херсон, Україна) otokareva261276@gmail.com*

РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З ВИКЛАДАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МОРСЬКИМ ІНЖЕНЕРАМ

У статті подано огляд сучасних навчальних посібників, створених українськими фахівцями для викладання англійської мови у морських вищих навчальних закладах. Автор намагається проаналізувати існуючі навчальні посібники, враховуючи потреби майбутніх морських інженерів та вимоги Міжнародної морської організації.

У статті наголошується, що підхід до навчання морських інженерів значно відрізняється від підходу до навчання інших морських спеціалістів, тому що, окрім загальної англійської мови та морської англійської мови, вони повинні добре знати технічну термінологію.

Ми робимо короткий огляд проблем, з якими стикається викладач під час роботи зі студентами-інженерами. Ми торкаємося відсутності єдиного національного стандарту англійської мови для персоналу відділу машинного відділення та обговорюємо проблеми, які це спричиняє. Підкреслюється, що досягнення українських фахівців з морської англійської мови є вагомими: кількість навчальних посібників та інших засобів навчання в галузі з кожним роком стає більшою, що важливіше, зростає й їх якість.

Ми вибрали дві серії навчальних посібників для нашого огляду, оскільки вони демонструють комплексний підхід до викладання мови, і якщо вони супроводжуються деякими додатковими завданнями, аудіюванням і відео-записами, вони є найкращими для використання як базові для морських інженерів. Серед найавторитетніших і найпоширеніших навчальних посібників – цикл творів О. Богомолова: для різних рівнів розроблено три навчальних посібника. Інші серії посібників, які хочеться відзначити, – це праці викладачів, Херсонської державної морської академії. Вони створені колективом авторів під керівництвом В. Кудрявцевої. Як було підкреслено у передмові до цих навчальних посібників, їх метою є розвиток професійних комунікативних навичок морських інженерів.

Ключові слова: *навчальні посібники, морська англійська мова, морський інженер, морські вищі навчальні заклади, Міжнародна морська організація.*

Olha TOKARIEVA,*orcid.org/0000-0001-9566-0017**Candidate of Pedagogical Sciences,**Senior Lecturer at the English Language Department for Maritime Officers (Abridged Programme)**Kherson State Maritime Academy**(Kherson, Ukraine) otokareva261276@gmail.com*

DEVELOPMENT OF COURSE BOOKS FOR TEACHING MARITIME ENGLISH TO MARINE ENGINEERS

A review of course books by Ukrainian specialists for teaching English in maritime institutions of higher education is offered. The author analyzes the course books taking into account the needs of marine engineers and the requirements of the International Maritime Organization. The article analyzes the peculiarities of training marine engineers, which makes it possible to draw a conclusion about significant differences in teaching English to other marine specialists, since in addition to general English-speaking communicative competence and Maritime English, they must possess technical terminology at a fairly high level.

An overview of the problems faced by the teacher when working with engineering students is also presented in the article. The lack of a national English maritime standard for engine room personnel is one of the main difficulties. However, the achievements of Ukrainian specialists in teaching Maritime English are significant: the number of course books and other teaching aids in this field increases every year, and more importantly, their quality also increases.

Two series of course books designed to train future marine engineers have been selected. The selected course books demonstrate a comprehensive approach to learning a professional foreign language and, if supplemented with some tasks, audio and video recordings, they can serve as basic materials.

Among the most authoritative and widely used course books are the series of works by O. Bogomolov, and the series created by a team of authors headed by V. Kudryavtseva. These course books by Ukrainian authors are of high value as they are aimed at developing communicative skills and expanding vocabulary. O. Bogomolov's trilogy contains original texts that familiarize students with relevant thematic materials, which is of high value in teaching the language of the specialty.

Key words: *course books, Maritime English, marine engineer, maritime higher educational institutions, International Maritime Organization.*

Постановка проблеми. Перш ніж зупинитися на питаннях «за» і «проти» навчальних посібників англійської мови для навчання морських інженерів, слід підкреслити, що національних стандартів морської англійської мови в детальному вигляді в Україні не існує. Національні стандарти морської освіти для ступенів бакалавра та магістра як для палубних, так і для інженерних відділів розглядають дуже загальні інструкції та примітки, не вдаючись у деталі щодо потреб англійської мови. Констатуючи ступінь наукової вивченості теми, слід підкреслити вагомі досягнення українських морських англословників: кількість навчальних посібників та інших засобів навчання в галузі є великою, а головне – досить високої якості (Ivasyuk, 2007: 402–407). Водночас міжнародні морські організації наголошують на відмінностях між морськими, які навчаються в англословних країнах, і тими, хто проходить морські курси в неанглословних країнах, оскільки це може викликати серйозні проблеми під час подорожі чи в порту. Пам'ятаючи про вищезазначену проблему, ми повинні ретельно обирати навчальні посібники для наших учнів, щоб надати їм сучасні корисні знання.

Аналіз останніх досліджень. Проблему стандартів якості морської англійської освіти в Україні вивчав Івасюк Н. А.

Розробкою та написанням навчальних посібників англійської мови для навчання морських інженерів займалися такі науковці як Кудрявцева В. Ф., Токарева О. В., Юрженко А. Ю. та інші.

Говорячи про **мету статті**, тут ми робимо спробу проаналізувати проблему, з якою може зіткнутися фахівець під час навчання англійської мови, а також наводимо короткий огляд найпопулярніших і найпоширеніших навчальних посібників, оскільки це може бути одним із шляхів вирішення проблеми.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що міжнародні стандарти морської англійської мови впливають на подальший розвиток національних стандартів морської освіти в усьому світі та допомагають уніфікувати вимоги всіх органів з набору та сертифікації моряків, коли мова йде про підготовку палубного персоналу, офіцерів і хороші оцінки. І це не дивно, оскільки навігаційний зв'язок від судна до берега і навпаки, з судна до судна і на борту має бути зрозумілим, простим і недвозначним, щоб уникнути будь-якої плутанини або непорозуміння. Фрази визнали деякі стандартизації в 1973 році Комітетом з безпеки на морі ІМО. Вони заявляють про особливу важливість стандартизації через збільшення кількості суден міжнародної

торгівлі, екіпажі яких розмовляють багатьма різними мовами, оскільки проблеми зі спілкуванням можуть спричинити непорозуміння, що призведе до небезпеки для судна, людей на борту та навколишнього середовища. Процес стандартизації ще триває [6 Отже, завдання викладачів морської англійської мови, які спеціалізуються на підготовці персоналу палубного відділу, цілком зрозумілі, вони повинні зробити все можливе, щоб майбутні офіцери та рядовий персонал були готові до професійного морського спілкування.

Ми всі знаємо, що палубний відділ відповідає за широкий спектр специфічних комунікацій під час перебування на морі чи в порту, тому в процесі навчання вони повинні безпосередньо слідувати рекомендаціям стандарту морської комунікації ІМО, оскільки вони здебільшого присвячені палубі.

Коли ми обговорюємо навчання машинного відділу, виникають такі питання: Які теми передбачається викладати? Технічні терміни слід вивчати поглиблено чи морській термінології також слід приділяти більше уваги? Чи обійдеться майбутній морський інженер без граматики англійської мови? Чи повинен викладач сам бути спеціалістом з дизельних двигунів, щоб контролювати вимову та спеціальні інженерні знання? Проте всі погоджуються, що відповідна інструкція має ґрунтуватися на практиці у морському середовищі та реалізовуватися за допомогою відповідних сучасних методів навчання мови.

Щоб відповісти на всі ці запитання, ми повинні ознайомитися з модельним курсом ІМО 3.17, 7.04 або 7.02 для офіцерів інженерної вахти. Слід зазначити, що найбільш актуальна інформація про морську англійську описана в курсі 3.17. Курс також охоплює спеціальну мову, яка використовується для опису частин судна, організації на борту, усіх важливих питань, пов'язаних з безпекою, і конкретних робочих тем. Він також відображає ситуації, в яких допоміжному персоналу необхідно спілкуватися один з одним або іншими членами екіпажу та берегом. Кінцевою метою цього курсу є покращення вільного володіння розмовною англійською мовою в реальних життєвих ситуаціях, які, звичайно, можуть бути як рутинними, так і нестандартними (Officer in Charge of an Engineering Watch, 2014: 67).

Обираючи навчальний посібник для навчання фахівця, необхідно пам'ятати про наступне: хороша книга має містити вправи з граматики, побудовані на професійній лексиці, а лексична практика повинна враховувати основні граматичні потреби.

Зрозуміло, що будь-який професійний курс іноземної мови має будуватися на базових знаннях мови. У своєму професійному житті морський інженер буде мати справу в основному з технічними проблемами, тому, як зазначено на всіх вищезгаданих курсах, вони повинні вміти читати різні типи посібників і креслень, а також виконувати різні інструкції. Безсумнівно також, що вони повинні знати все, що стосується рятувальних засобів, а також команди та інструкції, які слід виконувати в разі надзвичайної ситуації. Звичайно, спрощена версія морської англійської мови зі зменшеними граматичними, лексичними та ідіоматичними варіантами є допустимим мінімумом, використовуючи стандартизовані структури заради функціональних аспектів, тобто зменшення непорозумінь у словесній комунікації, пов'язаній з безпекою.

При цьому не варто забувати про повсякденне спілкування на борту. Тож викладачі та студенти не повинні нехтувати загальною англійською, оскільки це допоможе адаптуватися до розпорядку судна, а також створити комфортну психологічну атмосферу на борту.

Вибір фраз, запропонованих у стандартних морських комунікаційних фразах ІМО, розроблений для використання в надзвичайних та інших ситуаціях, що розвиваються під значним тиском часу або психологічним стресом. Пропонується уникати синонімів, підрядних форм, давати повні відповіді на запитання «так/ні» та базові варіанти відповідей на запитання речень, одну фразу на одну подію тощо. Підводячи підсумок, ми повинні підкреслити, що краще використовувати дуже базові навички граматики англійської мови, які покриють усі нагальні потреби на борту, оскільки офіційне письмо стандартизоване, спрощене та традиційне. Ось чому видається важливішим практикувати навички говоріння, аудіювання та читання вручну без роботи з хвилинними та детальними граматичними довідками (*Officer in Charge of an Engineering Watch, 2014*).

Ми не повинні забувати, що іншим важливим аспектом вивчення іноземної мови є говоріння та аудіювання. Учитель повинен створити життєву ситуацію, щоб допомогти своїм учням у професійному житті. Практика слухання дуже важлива, тому що морський інженер повинен не тільки говорити і віддавати накази, а й реагувати на мову інших людей як на повсякденні теми, так і на професійні. Тому хороші завдання для практики аудіювання є актуальними для учнів. Є багато варіантів аудіювання на вибір, але вчитель англійської мови стикається з проблемою знайти хороші

тексти для аудіювання на інженерну тему. Тому хороші навчальні посібники повинні бути забезпечені аудіозаписами та аудіо сценаріями.

Також зрозуміло, що необхідний рівень англійської залежить від займаної посади. Оскільки головний інженер несе безпосередню відповідальність перед капітаном за належну роботу всіх машин і обладнання, він повинен бути готовим відповісти капітану хорошою, зрозумілою англійською мовою. Крім того, що він бере на себе всю відповідальність, його роль полягає в основному в ролі консультанта та радника, тому його англійська мова повинна бути досить вільною, оскільки він має мати справу з різноманітною технічною документацією як на борту, так і на березі.

Другий інженер відповідає за практичне обслуговування техніки та укомплектування машинного відділення: він є виконавчим офіцером. На деяких кораблях другий інженер може нести вахту в машинному відділенні. Третій і четвертий інженери зазвичай є старшими вахтовими або інженерами, відповідальними за вахту. У кожного з них можуть бути певні сфери відповідальності, наприклад, генератори чи котли. Вони виконуватимуть обов'язки додаткових вахтерів, денних робітників на обслуговуванні або, можливо, працюватимуть як інженери з охолодження. Під час роботи вони можуть зіткнутися з різними проблемами в роботі механізмів і різними видами несправностей, тому дуже важливо знати термінологію цієї галузі. Тому всі вони повинні мати достатній рівень загальної та морської англійської. Вони також повинні вміти працювати з різними видами інструкцій. Це ще один важливий факт для правильного словника технічної англійської мови, оскільки більшість будь-яких інструкцій для суден публікується англійською мовою, тому персонал машинного відділення не має іншого вибору, крім як бути готовим до читання інструкцій англійською мовою.

Все вищезазначене викладено в Модельному курсі 7.04 Вахтовий інженерний офіцер, опублікованому Міжнародною морською організацією у 2014 році. Тут ми можемо прочитати наступне: «Морська англійська мова базується на чітко визначеному початковому стандарті загальної англійської мови, стосується морської термінології, а також використанні англійської мови, достатньої для того, щоб користуватися інженерними публікаціями і виконувати інженерні обов'язки, пов'язані із безпекою та експлуатацією судна». Вони підкреслюють, що курс також включає словниковий запас, необхідний для використання та розуміння технічних посібників і специфікацій виробників для спілкування з технічним

береговим персоналом щодо ремонту суден і машин (Officer in Charge of an Engineering Watch, 2014: 68).

На початку вахти необхідно перевірити поточні робочі параметри та стан усього обладнання, а також показання журналу повинні відповідати спостережуваним. Відповідальний інженер повинен звернути увагу на наявність спеціальних розпоряджень або інструкцій, що стосуються експлуатації основного обладнання або допоміжного обладнання. Він повинен визначити, яка робота виконується, а також будь-які небезпеки чи обмеження, які вона представляє. Необхідно зазначити рівні резервуарів, що містять паливо, воду, відстій, баласт тощо, а також рівень різних трюмів. Також слід звернути увагу на режим роботи обладнання та наявне резервне обладнання. Тому вахтовий офіцер повинен знати, як заповнювати машинний журнал та інші подібні документи. Ось чому важливо навчити їх спеціальній аббревіатурі, яка використовується в подібних роботах. Вони також можуть складати різні види специфікацій, і їм слід знати про цей тип ділових паперів. Іншим типом документів, з якими вони можуть працювати, є різні звіти. Тому ділова англійська за вищезгаданим типом повинна бути включена до їхньої навчальної програми. Однак морський інженер також повинен розуміти принципи роботи, конструкцію та роботу всіх механізмів на судні. Потреба в правильних і безпечних робочих процедурах є як ніколи великою. Існує значно більше законодавства, яке необхідно розуміти та дотримуватися, наприклад, щодо скидання нафти, стічних вод, тощо.

Підводячи підсумок, під час викладання англійської мови для морських інженерів фахівець повинен мати справу з курсами, які викладають різні фахівці в багатьох різних галузях. Це не просто випадок знання лексики та граматики, а наявність базових знань з усіх тем, що викладаються. Звичайно, це питання досвіду викладання, але деякі хороші навчальні посібники для викладачів можуть дуже допомогти надати цю загальну інформацію, інакше викладача в класі сприйматимуть як перекладача або людину, яка задає якесь граматичне запитання.

Такі інструменти для викладачів можуть дуже допомогти, оскільки навіть у освітньо-професійній програмі «Експлуатація суднових енергетичних установок», розробленій Херсонською державною академією, опублікованій у 2019 році, зазначено, що знання англійської мови належить до загальної компетенції, і майбутні морські інженери повинні вміти користуватися мовою в

письмовій та усній формі під час виконання своїх професійних обов'язків. Там також зазначено, що інженери повинні вміти читати англійську технічну документацію (Освітньо-професійна програма (тимчасова, до введення в дію стандарту вищої освіти), рівень вищої освіти «другий (магістерський)» галузі знань 27 Транспорт за спеціальністю 271 Морський та внутрішній водний транспорт, 2019).

Як підсумок, книги повинні містити достатньо інформації, вправ і навчальних заходів для кожного аспекту англійської мови, такого як аудіювання, усне мовлення, письмо та читання. Подібні книги повинні надати підтримку вчителям англійської мови у формі глосаріїв та довідкової морської інформації, яку можна знайти або як «Загальні примітки» на початку розділів, або в сірих полях у книзі чи в додатковій книзі для вчителя. Крім того, відповіді до вправ, а також стенограми звукозаписів, які використовуються під час вправ з аудіювання, можуть надати викладачеві можливість отримати додаткову інформацію, надати йому впевненості та заощадити час.

Зараз ми спробуємо зробити короткий огляд основних навчальних посібників англійської мови для морських інженерів, створених українськими фахівцями. Таких навчальних посібників небагато, оскільки існує близько десяти вищих навчальних закладів, які пропонують курс морської інженерії. Серед найбільш розповсюджених навчальних посібників – цикли творів О. Богомолова. Для різних рівнів розроблено три навчальні посібники. Ви не знайдете там ніяких граматичних довідників, а кількість граматичних вправ дуже мала. Книги призначені для відпрацювання морської та технічної лексики. Автор використовує оригінальні тексти посібників та інструкцій, додавши до них вправи для розширення словникового запасу учнів. Книги зручні для використання на уроці, для домашньої та індивідуальної роботи. Автор забезпечує весь текст великим словником. Але вправ для розвитку мовленнєвих навичок недостатньо. Додатки до аудіозаписів до навчальних посібників відсутні. Здається, що недостатньо вправ для практики нового словника. Незважаючи на всі зазначені недоліки цих підручників, вони використовуються в морських навчальних закладах Одеси та Маріуполя, тому що в них представлено багато сучасної технічної морської термінології. При доповненні додатковими завданнями, розробленими викладачем, ці навчальні посібники можуть сприяти гарним результатам навчання (Bogomolov, 2008, 2003, 1998).

Ще одна серія підручників, про яку хочеться відзначити, це праці викладачів Херсонської державної морської академії. Підручники створені колективом авторів під керівництвом В. Кудрявцевої. Як підкреслюється у передмові, метою посібників є розвиток професійних комунікативних навичок морських інженерів. Тут можна знайти широкий вибір завдань для розвитку мовлення, а також вправ для розширення технічного та морського професійного словника. Але досі немає аудіювання та книг для вчителів. Посібники використовуються у підготовці майбутніх інженерів та електриків у м. Херсоні в поєднанні з додатковими завданнями, які виконуються самими викладачами (Afanasiievskia I. O. et al, 2019; Kudryavtseva V. et al., 2018, 2015).

Ми вибрали ці дві серії навчальних посібників для нашого огляду, оскільки вони демонструють комплексний підхід до викладання мови, і якщо вони супроводжуються деякими додатковими завданнями, аудіюванням і відеозаписами, вони є найкращими для використання як базові для морських інженерів.

Висновки. Приємно, що кількість навчальних посібників та інших засобів навчання в галузі з кожним роком стає більшою, що ще важливіше, зростає й їх якість. Незважаючи на всі існуючі навчальні посібники, інструкції та рекомендації, нам все ще потрібні сучасні навчальні посібники, які б відповідали всім вимогам, а також допомагали в роботі викладачам, давали учням корисну та цікаву інформацію. Підводячи ризик, слід визначити перспективу подальших досліджень. Тому слід ще раз підкреслити, що однозначних відповідей на всі вищезазначені питання немає, і досі не існує досконалого навчального посібника, який би міг вирішити всі проблеми викладання англійської мови для морських інженерів, але спроби створити такий ідеальний посібник, який би відповідав будь-яким вимогам, робляться. Досвід вищезазначених авторів і власні методичні напрацювання варто використати для створення інших навчальних посібників, які б відповідали всім сучасним вимогам викладання морської англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освітньо-професійна програма (тимчасова, до введення в дію стандарту вищої освіти), рівень вищої освіти «другий (магістерський)» галузі знань 27 Транспорт за спеціальністю 271 Морський та внутрішній водний транспорт. Міністерство освіти і науки України, Херсонська державна морська академія, 2019. 13 с.
2. Bogomolov A. S. *Advanced English for Marine Engineers*. Odesa: Training center, 2008. 278 p.
3. Bogomolov A. S. *English for Ship Engine Crew*. Odesa, 2003. 208 p.
4. Bogomolov A. S. *Introductory Course of Maritime English for Engineering Students*. Odesa: Crew Training and Certification Center, 1998. 130 p.
5. *Full Ahead. Student's Book* / Afanasiievskia I. O. et al. Kherson, 2019. 240 p.
6. Ivasyuk N. A. *Quality Standards in Maritime English Education in Ukraine*. *World Maritime Excellence*. Odesa: Bakhva, 2007. P. 402–407.
7. Kudryavtseva V., Malakhivska T., Moroz O. *Welcome Aboard: Student's Book*. Kherson, 2018. 294 p.
8. *Officer in Charge of an Engineering Watch (Course 7.04)*. London: IMO, 2014. 289 p.
9. *Ship's Heart. Student's Book* / Kudryavtseva V. et al. Kherson, 2015. 256 p.

REFERENCES

1. *Osvitno-profesiina prohrama (tymchasova, do vvedennia v diiu standartu vyshchoi osvity), riven vyshchoi osvity «druhyi (mahisterskyi)» haluzi znan 27 Transport za spetsialnistiu 271 Morskyi ta vntrishnii vodnyi transport* [Educational and professional program (temporary, until the implementation of the standard of higher education), level of higher education "second (master's)" field of knowledge 27 Transport in the specialty 271 Sea and inland water transport] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Khersonska derzhavna morskha akademiia – Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson State Maritime Academy, 2019. 13 p.
2. Bogomolov A. S. (2008) *Advanced English for Marine Engineers*. Odesa: Training center, 278 p.
3. Bogomolov A. S. (2003) *English for Ship Engine Crew*. Odesa, 208 p.
4. Bogomolov A. S. (1998) *Introductory Course of Maritime English for Engineering Students*. Odesa: Crew Training and Certification Center, 130 p.
5. *Full Ahead. Student's Book* / Afanasiievskia I. O. et al. Kherson, 2019. 240 p.
6. Ivasyuk N. A. (2007) *Quality Standards in Maritime English Education in Ukraine*. *World Maritime Excellence*. Odesa: Bakhva, P. 402–407.
7. Kudryavtseva V., Malakhivska T., Moroz O. (2018) *Welcome Aboard: Student's Book*. Kherson, 294 p.
8. *Officer in Charge of an Engineering Watch (Course 7.04)*. London: IMO, 2014. 289 p.
9. *Ship's Heart. Student's Book* / Kudryavtseva V. et al. Kherson, 2015. 256 p.